

рідше – «неформальні норми» (*Informal norms*) або навіть право без походження (*law of no origin*).

А. М. Слейтер вводить у науковий обіг терміни *voluntary norms* та *Voluntary Law* для позначення норм/системи норм, які не є правом та можуть бути охарактеризовані як «рекомендаційні/добровільно виконувані норми» або «стихийні/спонтанні норми» і, відповідно, систему таких норм [2].

Як бачимо, парадигма нормативної регламентація суспільних відносин актуально наповнюється інституційними змінами, що веде до «трансформації» регуляторних систем. Можна говорити про існування двох тенденцій: з одного боку, право чи, скоріш, його прогалини заміщуються нормами недержавного регулювання, з іншого боку, судовий спосіб розв'язання спорів йде у площину альтернативного регулювання. Яскравими прикладами тому стають транснаціональні компанії платформного типу, які продукують «власне право», що застосовується в рамках власних систем вирішення спорів, як то eBay, Google, Amazon та ін.

Отже, сучасне ускладнення нормативного простору наглядно нам демонструє існування та розвиток гібридизації регуляторних систем, що ґрунтується не на протиставленні або-чи, а на примиренні різних регуляторних систем, вибудовуванні складних ієрархій, кумуляцій та ін. Гібридність нормативного регулювання стає методом, здатним примирити різні нормативні масиви і виробити регулюючий алгоритм. Саме гібридизація забезпечує рішення колізії права та неправа за рахунок їх кумуляції та підсумовування регулятивного ефекту.

Список використаних джерел:

1. Дашковська О. Недержавне правове регулювання: окремі загальнотеоретичні аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 1. С. 38-49.
2. Slaughter A.-M. *International Law in a World of Liberal States*. *European Journal of International Law*. 1995. Vol. 6. Pp. 517—518.

СОЛОШЕНКО Олена

доцент кафедри теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, кандидат історичних наук, доцент

ЗВИЧАЄВЕ СІМЕЙНЕ ПРАВО В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: ПЕРЕДВЕСІЛЬНА ОБРЯДОВІСТЬ

Сім'я як найдавніша соціальна інституція пройшла тривалий шлях соціального та культурного розвитку. Сфера сімейного правового регулювання тісно пов'язана із формуванням звичаєвого права та його змінами на кожному історичному етапі. Саме звичаєве право (українські традиції, обряди, звичаї) як засіб регулювання, покладено в основу сімейного законодавства. Сучасне українське сімейне законодавство продовжує розвиватися та вдосконалюватись. Цей процес, певним чином, обумовлений врахуванням історичного досвіду:

вивчення національної правової традиції залишається актуальною тенденцією, оскільки за радянські часи сімейне законодавство не прагнуло до збереження національних традицій щодо шлюбу та родини. Дослідженню сімейного звичаєвого права, зокрема предвесільній обрядовості, присвячені роботи історико-етнологічного напрямку. Однією із перших була етнографічна праця Г. Калиновського «Опис весільних українських простонародних обрядів» (1777р.). Значний внесок у вивчення, аналіз та систематизацію звичаєвого права в сфері сім'ї та шлюбу в Україні в різні історіографічні періоди зробили М. Сумцов, М. Грушевський, М. Чубатий, А. Пономарев, О. Бороденко, Л. Слюсар та інші.

Сучасний інститут сім'ї та шлюбу доцільно бере до уваги традиційність звичаїв, наприклад, при вирішенні судом сімейних спорів, враховуються місцевий звичай, а також звичай національних меншин (ст. 11 СКУ) [1]. Багато шлюбних обрядів та традицій збереглися до сьогодні і тісно вплелися в громадянську церемонію укладення шлюбу.

Українські шлюбно-сімейні відносини тривалий час підпорядковувались народним традиціями та обрядам, а з XVIII ст. ще регулювалися і релігійними нормами. Тільки в 1832 р. правила, що визначали шлюбно-сімейні відносини були об'єднані в книзі 1 тому X Зводу законів Російської імперії «Про права і обов'язки сімейні». У ній встановлювалися основні положення шлюбно-сімейного права, а також приділялась увага умовам і порядку укладення шлюбу [2, с. 22].

Аналізуючи питання укладання шлюбу в українській народній традиції варто звернути увагу на вік нареченої. Сьогодні, за Сімейним кодексом (ст.22) встановлюється шлюбний вік для чоловіків та жінок з вісімнадцяти років [1]. Традиційно, до початку XX ст. українці одружувались рано: вік нареченого становив 18-19 років, а нареченої - 16-17 років. Саме такі вікові рамки були прописані у Зводі законів Російської імперії «Про права і обов'язки сімейні». Встановлювався в законі і крайній вік вступу до шлюбу – не старшими за 80 років. В період Київської Русі одружувались майже підлітками: вік нареченого – 14-15 років, а нареченої – 12-13 років. Вікові межі дещо змінилися в наступний період української історії: в Литовсько-Польську добу, за Литовськими статутами вік дівчини визначався в межах 13-15 років, а хлопця - з 18 років [3].

В українському звичаєвому праві не можливо було укласти шлюб без згоди батьків. На відміну від традицій інших етносів, в українських родинх батьки брали до уваги бажання дітей і дозволяли самостійно обирати кохану людину. Цикл традиційної передвесільної обрядовості, який був пов'язаний з досягненням згоди молодих і їх родин на шлюб, розпочинає сватання. Це обряд зустрічі майбутніх наречених та їх родичів з метою узгодження можливого шлюбу. На проведення вдалого сватання було багато прикмет і обмежень. Не можна було свататися в пісні дні тижня – середу і п'ятницю, Як правило, родини домовлялись про результати сватання, проте наречений все одно боявся отримати відмову від батьків нареченої, тому заздалегідь про сватання не розголошували, а намагалися скоїти його таємно від односельців. Свати збиралися разом і виходили з дому після настання темряви. Нікому не

повідомлялося ні час виходу, ні шлях. Зайшовши в будинок, свати за традицією деяких місцевостей взагалі не сідали, а розмовляли стоячи. Так чинили по прикметі, щоб дівчина не засиділася в дівках. Були й інші прикмети: сваха, зайшовши до хати, стукала п'ятою об поріг, щоб дівчина не передумала виходити заміж [4].

Два століття тому українська дівчина могла сама засватати собі хлопця, їй дуже рідко відмовляли, бо це могло накликати нещастя на весь рід парубка.

Крім того, був звичай, який існував до XIX ст.: засудженого до страти злочинця могли помилувати, якщо дівчина висловлювала бажання взяти його за чоловіка.

Після сватання відбувались умовини (оглядини) – знайомство із господарством молодого. Якщо умовини закінчувались шлюбною угодою, то відбувались заручини – тепер хлопець і дівчина вважалися нареченими. Сьогодні у відповідності до сімейного кодексу такий статус молоді люди отримують після подачі заяви для реєстрації шлюбу (ст. 28 СКУ) [1]. Після заручин розпочиналась активна підготовка до весілля і вже не можна було відмовитись від шлюбу. Спроба відмовитись вважалась образою, безчестям. За відмову відшкодовували матеріальні витрати, зокрема на пригощання під час сватання та заручин, подарунки тощо. Враховуючи відповідні шлюбно-сімейні звичаї, сучасним Сімейним кодексом внесена норма щодо відшкодування другій стороні матеріальних затрат, що були нею понесені у зв'язку з приготуванням до реєстрації шлюбу та весілля (ст. 31 СКУ) [1].

Передвесільний цикл завершується і далі, за народною традицією, починався період підготовки до весілля, яке звичайно грали восени з Покрови до Пилипівського посту або взимку з Хрещення до Масниці.

Отже, звичаєве сімейне право, що ґрунтувалось на традиціях та обрядах українців було чітко регламентовано, зокрема передвесільний етап складався зі звичаїв, які обґрунтовували домовленість молодих людей укласти шлюб. Саме звичаєве право дає можливість інтерпретувати правові шлюбно-сімейні норми українського соціуму в різні періоди історії.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України. Урядовий кур'єр від 06.03.2002. № 44.
2. Бельо Л.Ю. Регулювання шлюбно-сімейних відносин за часів російської імперії та сучасні норми сімейного законодавства України у сфері шлюбних відносин: порівняльно-правовий аналіз//Право та державне управління. 2021. № 2. С. 22-27.
3. Іванов В., Озель В. Укладення шлюбу за українським звичаєвим правом//Персонал. 2007. №5. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=500> (дата звернення: 19.09.2023).
4. Українське сватання. URL: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/ukrainskoe-svatovstvo/> (дата звернення: 19.09.2023).